

LAUSUNTO

Helsinki 13.8.2024

Viite: Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston asetukseksi sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta annetun valtioneuvoston asetuksen 1 ja 4 §:n muuttamisesta 26.6.2024

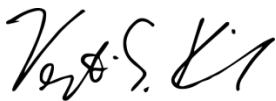
Asia: VN/13111/2024

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö. SOSTE on sosiaali- ja terveyspoliittinen vaikuttaja ja asiantuntijajärjestö, joka rakentaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä yhteistyössä jäsenyhteisöjensä kanssa. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n varsinaisina jäseninä on 250 valtakunnallista sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja yhteistyöjäsenenä yli 70 muuta sosiaali- ja terveysalan toimijaa.

Lisätietoja:

erityisasiantuntija Erja Saarinen, erja.saarinen@soste.fi, 050 433 4202

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Vertti Kiukas
pääsihteeri

SOSTE

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
SOSTE Finlands social och hälsa rf
SOSTE Finnish Federation for Social Affairs and Health

www.soste.fi

Lausunnonantajan näkemykset osaamiskeskusten toimialueista (1 §)

SOSTE kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto asiasta.

Asetusluonnos on periaatteessa kannatettava, mutta sosiaalialan osaamiskeskusten rahoituksen hyvin merkittävä leikkaus vie pohjan esitettyjen muutosten myönteisiltä vaikutuksilta. Merkittävä leikkaus rahoitukseen antaa kuvan, että kyseessä on tosiasiaassa muutos, jolla tavoitellaan säästöjä, eikä sosiaalialan kehittämistä.

SOSTE kannattaa osaamiskeskusalueiden yhdenmukaistamista yhteistoiminta-alueiden kanssa. Sosiaalihuollon TKKI-toiminta on järkevää keskittää viidelle yhteistyöalueelle, jotka edistävät sosiaali- ja terveydenhuollon alueellista yhteensovittamista ja kehittämistä sekä hyvinvointialueiden yhteistyötä. Yhteistyöalueilla toimivat myös sosiaali- ja terveydenhuollon valmiuskeskukset. Eitetty rakenne luo mahdollisuuksia vahvistaa TKKI-yhteistyötä. Se voi myös vahvistaa sosiaalihuollon ja terveydenhuollon integraatiota.

SOSTE pitää hyvänä ruotsinkielisen osaamiskeskuksen säilymistä valtakunnallisena toimijana.

Rahoituksen leikkaaminen entisestään ei ole hyväksyttävää

SOSTE ei pidä hyväksyttävänä osaamiskeskusten valtion rahoituksen merkittävää leikkausta – esityksen mukaan se vähenee lähes puoleen aiemmasta. Perusrahoitus tulisi palauttaa aiempaan 3 miljoonaan euroon. Sen pieneneminen vaarantaa merkittävästi sosiaalihuollon TKKI-toimintaa alueilla. Nykyisellä perusrahoituksella on voitu turvata se, että ulkopuolista rahoitusta on voitu hakea kehittämishankkeisiin.

Rahoitusvajetta ei ole järkevää paikata siirtämällä osaamiskeskuksille rahaa yliopistotasaisen sosiaalityön tutkimusrahoituksesta. Sosiaalityön ja sosiaalihuollon tutkimusrahoitus on ollut vuosikymmeniä niukkaa ja jäljessä terveydenhuollon rahoituksesta. Kun siihen on viime vuosina saatu lisärahoitusta, se on syytä käyttää tutkimukseen.

Rahoitusvaje on ilmiselvä suhteessa osaamiskeskuksen tehtäviin: Niitä ei muutosesityksellä vähennetä, vaan tavallaan uudeksi tehtäväksi tutkimusrahoituksen saamisen vastapainoksi esitetään painotusta sosiaalityön tutkimuksen levittämisen- ja jalkauttamistehtävään hyvinvointialueiden käyttöön.

Osaamiskeskusten tulisi vahvistaa sosiaalihuollon tutkimusperusteisuutta ja erityisesti parantaa sosiaalihuollon vaikuttavuutta. Esityksessä painotetaan tehtävän tärkeyttä, koska sosiaalihuollosta puuttuvat terveydenhuollossa käytössä olevat toimintakäytäntösuositukset. Niiden laatiminen on kuitenkin pitkälinen ja paljon suurempia resursseja vaativa tehtävä. Yllä kuvattuja tehtäviä lienee mahdotonta hoitaa keskellä suurta, paljon hallinnollista työtä vaativaa uudelleen organisointia. Se aiheuttanee muun muassa yhteistoimintaneuvotteluja, uusien sopimusten tekemistä ja aiemmista sitoumuksista irtautumista.

On epäselvää, miten esitetty rahoitus riittää edes laissa määriteltyyn henkilöstöön: osaamiskeskuksessa tulee olla johtaja ja muuta toiminnan toteuttamiseksi tarvittavaa

henkilöstöä. Siinä tulee olla edustettuna riittävästi tieteellistä pätevyyttä, sosiaalialan kehittämisen asiantuntemusta sekä kokemusta hallintotehtävistä. Osaamiskeskukset saavat myös hankerahoitusta, mutta hankkeiden aikaansaaminen edellyttää pysyvän henkilöstön työpanosta.

Yhteiskunnassa vaikeimmassa asemassa olevien ihmisten palveluiden kehittämiseen kiinnitettävä erityistä huomiota

Sosiaalipalvelut ja sosiaalityö ovat olemassa niitä tarvitsevia ihmisiä varten. He ovat usein monin tavoin vaikeassa elämäntilanteessa. SOSTEn jäsenjärjestöt edustavat tällaisia ihmisryhmiä, kuten suojelua ja tukea tarvitsevia lapsia ja nuoria ja heidän perheitään, vammaisia ja ikääntyneitä henkilöitä, päihde- ja mielenterveyskuntoutujia ja rikostaustaisia ihmisiä. Monet sosiaalipalveluiden asiakkaat voivat kuulua useampaan haavoittuvassa asemassa olevaan ryhmään.

Yhteiskunnassa vaikeimmassa asemassa olevien ihmisten palveluiden laatuun on kiinnitettävä erityistä huomiota. Sosiaalipalveluilla ja sosiaalityöllä turvataan usein ihmisten perusoikeuksien toteutuminen. Sosiaalityössä voidaan puuttua perustavaa laatua oleviin oikeuksiin, kuten itsemääräämisoikeuteen ja perhe-elämän suojaan. Nämä seikat tekevät sosiaalihuollon työstä eettisesti vaativaa yhteiskunnallista työtä. Tästä näkökulmasta on eettisesti kyseenalaista, että näiden ihmisten parissa tehtävän työn kehittäminen ja tutkiminen oli vuosikausia lapsenkengissä verrattuna esimerkiksi terveydenhuoltoon. Ja kun sitä on viimein saatu vietyä eteenpäin, kehittämistyön edellytyksiä taas murennetaan.

Sosiaalialan osaamiskeskusten perustaminen 20 vuotta sitten oli merkittävä kehitysaskel sosiaalihuollon, sen erityisosaamisen kehittämisessä ja tutkimuksen viemisessä lähemmäksi käytännön työtä. Kehittämiselle saatiin rakenne. Rahoituksen niukkuus ja sen vuosittain toistuva epävarmuus on kuitenkin niiden koko olemassaolon ajan vaikeuttanut pitkäjänteistä työtä. Osaamiskeskusten perusrahoitus oli niitä perustettaessa 3,5 miljoonaa euroa ja siitä on mentyä alaspäin. Voinee sanoa, että vuodeksi 2025 esitetty rahoitus 1,25 miljoonaa vie kehittämistoiminnalta pohjan. Alan kehittämisen pitäisi jatkua pitkäjänteisesti, mutta nyt esitetään, että niukalla rahoituksella tehdään suuri hallinnollinen muutos.

Lausunnonantajan näkemykset erityisen valtionavustuksen perusteista (4 §)

Erityinen valtionavustus Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskukselle saamenkielisen väestön palvelutarpeiden huomioonottamiseksi on tarpeen. Koska osaamiskeskusten valtionavustus pienenee erittäin merkittävästi, 1,5 prosenttia siitä tuskin riittää tähän tehtävään.

Pitäisi myös arvioida, tarvitaanko erityistä valtionavustusta myös esimerkiksi muita alueita enemmän monikulttuuristen alueiden väestön palvelutarpeisiin vastaamiseksi. Ulkomaalais- ja maahanmuuttajataustaisen väestön määrä kasvaa ja väestö moninaistuu ja monikielistyy. Tämä voitaisiin ottaa huomioon myös osaamiskeskusten valtionavustusten perusteissa.

Nyt esitetään luovuttavaksi pohjoismaisten yhteistyöverkostojen luomiseen tarkoitettua erityisestä valtionavustuksesta. Se on ollut 0,75 prosenttia valtionavustuksen kokonaismäärästä. Summa on niin pieni, ettei siitä luopumisella liene merkitystä. Kansalaisille ja sosiaalihuollolle vaativassa yhteiskunnallisessa tilanteessa tarvittaisiin kuitenkin pohjoismaista yhteistyötä, vuoropuhelua, vertailuasetelmia ja innovointia.

Lausunnonantajan näkemykset voimaantulosta

Muutoksen toteuttamisaikataulu vaikuttaa kohtuuttoman tiukalta. Monet osaamiskeskukset sijoittuvat useille YTA-alueille ja keskuksilla on lukuisia sitoumuksia, jotka pitää hoitaa loppuun, siirtää uudelle osaamiskeskukselle tai joista pitää päästä irti. Olisi hyvän hallinnon nimissä ja kirjanpidollisesti toivottavaa, että muutos toteutettaisiin kalenterivuoden vaihtuessa 1.1.2026 eikä kesken toimintavuotta ja tilikautta.

Mittavan, merkittävästi pienentyvällä rahoituksella tehtävän hallinnollisen muutoksen keskellä kehittämistoiminta ei saisi katketa eikä sillä saavutettuja tuloksia hukata. Esimerkiksi hankkeiden luomiseksi on tehtävä jatkuvaa valmistelua. Yhtälö vaikuttaa epärealistiselta.

Muutosta hankaloittaa se, että yhteistyöaluerakenteita vasta luodaan ja yhteisestä toiminnasta sopiminen on meneillään. Hyvinvointialueet ovat toimineet alle kaksi vuotta ja TKKI-toiminta on vasta rakentumassa. Varsinaista neuvottelevaa/päättävää/perustavaa organisaatiota ei vielä ole yhteistyöalueilla.

Onko asetusmuutoksen olennaisia vaikutuksia arvioitu riittävästi? Mitä muita olennaisia vaikutuksia asetusmuutoksella voidaan arvioida olevan?

Sosiaalihuolto on suurten muutosten ja paineiden kohteena. Kun samaan aikaan leikataan sekä sosiaaliturvaa, sosiaalipalveluita että matalan kynnyksen tukea ja apua tarjoavien sosiaali- ja terveysjärjestöjen rahoitusta, on odotettavissa, että köyhyys lisääntyy ja yhä suuremman ihmisjoukon hyvinvointi heikkenee. Esimerkiksi väestön ikääntyminen ja ulkomaalaistaustaisen väestön kasvu tuo sosiaalihuoltoon uudenlaisia tehtäviä. Tarvitaan tutkimusta ja kehittämistä sekä uudenlaista erityisosaamista. Alalle tarvitaan entistä vahvempia TKKI-rakenteita ja tutkimukseen ja kehittämiseen entistä enemmän resursseja.

Sosiaalihuollossa on enemmän työntekijöitä kuin terveydenhuollossa. Silti alan kehittäminen ja tutkimus ovat olleet ja ovat edelleen jäljessä terveydenhuollon vastaavista. Sosiaalihuollon TKI-toiminnassa sosiaalialan osaamiskeskusten perustaminen 20 vuotta sitten oli pitkään odotettu kehitysaskel. Viime vuosina sellainen on ollut alan tutkimusrahoituksen lisääminen. Nyt osaamiskeskukset ottavat takapakkia heikoimmassa asemassa oleville ihmisille ja heitä tukevalle sosiaalihuollolle vaikeassa tilanteessa. Tätä tilannetta olisi pitänyt arvioida laajemmin. Olisi arvioitava osaamiskeskusten uuden organisoinnin ja rahoitusleikkauksen lyhyt- ja pitkäkestoiset vaikutukset sosiaalihuollon kehittämiseksi.

On tärkeää, että sosiaalihuollon tutkimus- ja kehittämistoiminnan resursseja ja osaamista kootaan yhteen ja keskitetään. Alan tutkimus- ja kehittämistoiminnassa alueellinen ja

paikallinen ulottuvuus ja suhde asuinalueisiin ovat kuitenkin tärkeitä. Esityksessä ei arvioida, miten tämä suhde voidaan säilyttää.

Muita yleisiä huomioita asetusmuutoksesta

Sosiaalialan osaamiskeskusten toiminnassa on eri tavoin mukana sosiaali- ja terveysjärjestöjen edustajia. Kun osaamiskeskuksia muodostetaan YTA-alueille, SOSTE toivoo järjestöyhteistyön jatkuvan. Siinä keskeisiä ovat paitsi sosiaalihuollon erityiskysymyksiin perehtyneet valtakunnalliset järjestöt myös hyvinvointialueiden järjestöyhteistyörakenteissa mukana olevat toimijat. Järjestöt tuovat kehittämistyöhön haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten näkökulmia. Myös järjestöjen oma kehittämistyö on tärkeää linkittää sosiaalihuollon kehittämiseen.

Sote-uudistus on ratkaisevassa kehitysvaiheessa. Sosiaalihuollon uusi rooli on vasta muotoutumassa hyvinvointialueilla. Sosiaalipalveluiden vaikuttavuuteen tulee saada entistä vahvempi tietoperusta, eikä kehittämistoimintaan saa tulla katkoksia. On välttämätöntä turvata käytännössä yhteistyöalueiden laajuisen osaamiskeskustoiminnan todelliset toimintaedellytykset.